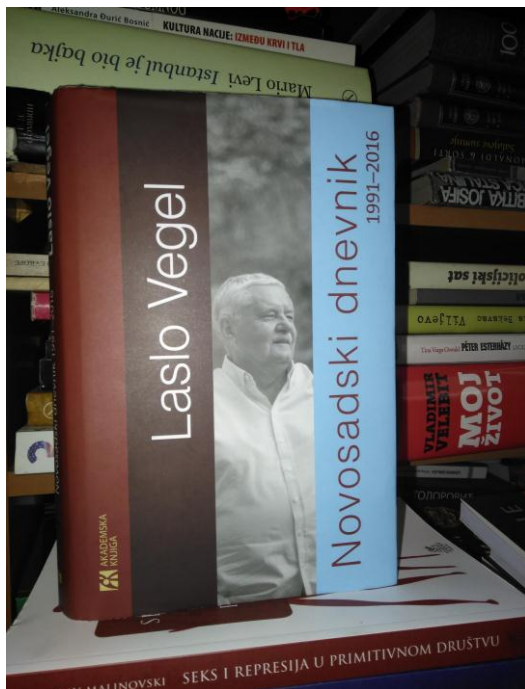

“Novosadski dnevnik 1991-2016” Lasla Vegela dnevničko je putovanje ovog pisca kroz posljednje tri decenije života na specifičnom prostoru Srednjoistočne Evrope. U tom razdoblju ovaj dio svijeta pretrpio je korjenite potrese i promjene, socijalizam je izvršio svoj harakiri, a na balkanskim marginama rasplet se odigrao u krvavom ratu čije sjene još determinišu osnovne linije društvenih i političkih zbivanja na ovim prostorima.

Rat, prelaz milenija, strah, iznevjerene nade u mogućnost demokratskih promjena, nesigurne i trapave postratne tranzicije u kojima smo zapeli, reminiscencije na razdoblje jugoslovenskog socijalizma i vrijeme divljeg kapitalizma u koje smo upali, sve to se u britkim ironijskim i intelektualnim obratima pojavljuje kao niz rukavaca u Vegelovom “Dnevniku”. Ozračje Novog Sada, kao ključnog toposa Vegelovog književnog opusa, u ovoj prozi pokazuje se kao jedna od najboljih tačaka evropskih rubova, koji su u Vegelovoj prozi svoje krunsko uobličjenje dobili romanima “Neoplanta ili obećana zemlja” i “Balkanska krasotica ili Šlemilovo kopile”.

Na razmeđu svjetova

Novi Sad je, reklo bi se, početak i kraj literarnih preokupacija ovoga pisca. Upravo zbog svoje pozicioniranosti, na razmeđu Balkana i Evrope, grad je to koji je takoreći epicentar promjena, na čijem se primjeru možda najdojmljivije zrcali krvava povijest našeg dvadesetog stoljeća. Ali i povijest cijelog evropskog kontinenta.

“Novosadski dnevnik 1991-2016”, Laslo Vegel, preveo: Arpad Vicko, Akademska knjiga, Novi Sad, 2018./

Kada kažem da se Novi Sad nalazi na razmeđu Evrope i Balkana, ne mislim pri tome na Balkan kao ono što je izvan Evrope, već prije svega na jedan kompleks i agoniju ovih prostora, svojevrsnu rastrzanost i nemogućnost da se prevlada osjećaj infantilne i niže vrijednosti spram Evrope, ali i onaj tako bolni narcizam malih razlika balkanskih naroda. Sa druge strane, misli se i na maćehinski odnos Evrope spram njenih rubova, taj prezir i skretanje

pogleda koji su svojstveni zapadnoevropskoj perspektivi. To je ono na što Vogel misli kada u svom "Dnevniku" piše: "Hteo sam da budem Evropejac, postao sam, međutim, evropsko kopile".

Vegellovo cjelokupno djelo, a time i njegov "Dnevnik" na iznimno dojmljiv način otvaraju neka od ključnih ovdašnjih pitanja i sukoba. Kompleks evropskog kopileta - taj osjećaj permanentne izopštenosti, nepripadanja i bezdomništva, sa dodatkom balkanske šizofrene prošlosti, gdje se svakom novom generacijom briše sve ono prethodno ili gdje se za tili čas konvertira iz fanatičnog komunističkog vjerovanja u nacionalističku propovijed - duboko određuje mentalitet i stvarnost ovdašnjih naroda. Vogel ga u svom djelu, kroz identitetsku miksturu svojih junaka, ispisuje sa filigranskom preciznošću, stvarajući narative koji temeljno zadiru u ključne tačke našeg poraza.

U svom "Dnevniku" pak ovaj autor suptilno otvara vrata svoje intelektualne radionice, otkrivajući čitaocu sve one konvulzije koje sa sobom nosi u posljednje tri decenije. Sve one strahove, nadanja i iznevjerena očekivanja koji su se stuštili poput kanonade čelika. Novi Sad kao pozornica Vegellovih intelektualnih i književnih preokupacija tačka je, dakle, preko koje se prelamaju mnoge dileme Srednjoistočne Evrope i Balkana. Vegellova pozicija pisca sama po sebi iznimno je specifična u tom ozračju.

Smješten između dvije kulture, mađarske i srpske, u svakoj od njih čini se jednako izopšten i nepripadajući, Vogel je pisac ruba, hroničar, kako sam piše, propadanja. "Rubovi granica brzo se ruše, rasprskavaju. Na rubnim područjima, onaj ko misli da preživi mora da se nauči životu bez istorije. A to se teže podnosi nego nesigurnost", zapisao je u "Novosadskom dnevniku".

Vegellov "Dnevnik", dakle, jednako kao i njegovi romani, nastaje iz dubokog nemirenja sa svakom okoštalošću. Jednako kao i njegovi junaci Vogel je onaj koji svijet promatra sa margine i iz prikrajka. Njegova pozicija time je privlačnija i razvidnija. Jer ne biti inkorporiran u jednoglasje bilo kojeg sistema, znači ostati dosljedan, ostati svoj. Ali i ostati sam, odbačen i nepripadajući.

"U Berlinu sam bio Novosađanin, u Novom Sadu sam Evropljanin, jer ništa drugo ne bih ni mogao da budem. Ovamo me vuku koreni, a ponajviše srce. U oba slučaja bio sam, međutim, manjinac, dakle, evropsko kopile." U toj zaglušujućoj buci istorije, koja ovdje teče kao uporedni tok svakodnevice, Vogel pokušava u svom "Novosadskom dnevniku" spasiti jedan svijet od nestajanja. Jedan kosmopolitski srenjoevropski grad, kakav je Novi Sad bio.

Otuda u ovom "Dnevniku" neprestane reminiscencije na Maraia, Magrisa ili Aleksandra Tišmu. Ideal polifonog grada, građanske kulture, kosmopolitizma i civilizacijske specifičnosti takvog postojanja Vogel suprotstavlja nacionalističkim barbarikumima. Koji svijet vide samo kroz etničku vizuru i sada u vremenima revizije nastoje u potpunosti ugušiti svaki trag interkulturalnog pluralizma. Koji je, uz sve klanice prošlosti, ipak bar u nanosima ovdje postojao i bio moguć. Vogel tu potragu vodi i kao svojevrsnu nužnu potrebu za normalnošću.

Život je nakon ratova ostao tek ruina, Vogel se neprestano vraća, nastoji povezati te pokidane krajeve. Konačno, pronaći sebe, pokazati sebi da ipak postoji bar još neki smisao. Otuda šetnje gradom znače ipak neku nadu. Može se slobodno hodati. A znamo, bilo je vremena kada je to bilo opasno. "Sad već sam tumaram gradom. Voleo bih da se sretnem sa nekim prijateljima i da razgovaramo o drveću i tome gde služe najbolju kafu u gradu."

Čak i dirljivo djeluje ta ljudska potreba za običnošću života, koja se zrcali iz navedene rečenice “Novosadskog dnevnika”.

Zapisi hodača

Tokom svojih dugih šetnji uz Dunav, a ovaj “Dnevnik” jeste svojevrsni zapis gradskog hodača, autor bilježi sve one promjene koje su nova vremena u Novi Sad donijela. Bori se, kako to u više navrata ponavlja, da sačuva nešto od sjećanja.

Vegetel je tako pisac koji se svojim djelom suprotstavlja revizionističkoj prirodi našeg vremena. On nije autor koji je pisao apologije socijalizmu, ali jednako tako su mu strani oni koji su se preko noći iz komunističke nomenklature premetnuli u lučonoše navodnog nacionalnog oslobađanja. Provejava iz njegovih zapisa melanholija iznevjerenog, onog koji sada sa velikom strepnjom gleda na svaki novi korak u budućnost. Jer ona je toliko nesigurna i onespokojavajuća.

Ozračje Novog Sada, kao ključnog toposa Vegetelovog književnog opusa, u ovoj prozi pokazuje se kao jedna od najboljih tačaka evropskih rubova

“Nas sa prostora Srednjoistočne Evrope dugo vremena emotivno je spajao zajednički veliki doživljaj večnog straha, potom jedan tajanstveni doživljaj nazvan preokretom koji je u većini nas, u prvi mah, proizveo misao da, od danas, više nećemo živeti kao što smo do sad živeli”. Iznevjerilo se sve u šta se vjerovalo. Pomislilo se da novi milenij ipak nosi neka otrežnjenja i spoznaje, ali sa konačnim prestankom rata nije prestala i ratna retorika.

Jer, kako Vegetel piše, u našem malom, mekom državopartijskom socijalizmu najgore je bilo ono što je ostvareno u našem malom divljem kapitalizmu. Sve je još uvijek u potpunom haosu, taj kompost kriptodemokratije i divljeg kapitalizma ukorijenio se kao jedina normalnost. Vegetel zato snažno svojim djelom progovara protiv pristajanja na šutnju, na pojednostavljene etničke istine.

Autor "Novosadskog dnevnika" je u svojim dnevničkim zapisima gombrovičevski kritičan spram svih naših poljskosti. On ne pristaje na bilo kakvu ucjenu. Ni mađarska, ni srpska, ni evropska perspektiva nisu amnestirane od te kritičnosti. "U Budimpešti sam egzotična manjina od koje se očekuje da oseća onako kako to većina hoće. Neko ko im je ponekad simpatičan, ali koji pre svega treba da bude neka vrsta ogledala gde će se oni ogledati", napisaoće.

Ili drugačije: "U Novom Sadu me pritiska spoznaja da imam jedan život i dva jezika, ovde u Pešti bespomoćno otkrivam da imam dva života i jedan jezik." Nema dakle mirenja ni sa sobom ni sa svijetom.

Dunav je masovna grobnica, napisaoće Vegel u svom romanu "Neoplanta..." Ovdje nema nevinih. Svaka je stopa obilježena krvavim tragom. A Evropa okreće glavu u stranu, gura u dublji mrak svoje pastorče - Balkan. "Ponekad se pitam: da li novosadski kestenovi i jorgovani imaju grižu savesti", zapisaće Vegel, svjedočeći ovakvim zapisima sav užas života na ovom prostoru.

Inače, "Novosadski dnevnik" cijelim svojim tokom prožet je ovakvim pasažima, kojima se iz jedne meditativne perspektive gorko progovara o onome što se vidi. Time se postiže snažan, gotovo romaneskan efekat, jer se ona mučna intelektualna borba za opstanak u baruštini sa krokodilima prikazuje kao grčevita borba za prostor kakve-takve slobode.

Vegelovi "Novosadski dnevnik" pokazuju autora koji neprestano sumnja, koji je u stalnoj antinomiji sa sobom i sa svijetom oko sebe. Nema pomirenja za pisca, za intelektualca koji nastoji u ovom vremenu jeftinih trikova sačuvati vlastitu poziciju i insistiranje na istini. Za takvog je pisca nužno ispisati rečenicu: teško će naći domovinu onaj ko ima savjest.

Laslo Vegel je pisac koji svojim djelom, ali i svojim intelektualnim angažmanom već pet decenija svjedoči da je moguće biti intelektualac koji ima savjest. Cijena nije mala, ali ima li život drugačije smisla?

[Đorđe Krajišnik](#)